

УДК 261.7:323.2:004.8
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2026.27.8>

Ірина ЛОМАЧИНСЬКА, д-р філос. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0003-2537-6322
e-mail: i.lomachynska@kubg.edu.ua
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

Богдан ЛОМАЧИНСЬКИЙ, д-р філософії
ORCID ID: 0000-0002-2601-6217
e-mail: lbogdang1@gmail.com
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ, Україна

Світлана ХРИПКО, канд філос. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-9426-4549
e-mail: s.khrypko@kubg.edu.ua
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОГО РЕЛІГІЙНОГО ПРОСТОРУ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Вступ. Присвячено особливостям забезпечення безпеки релігійного кіберпростору в умовах гібридної війни. Наголошено, що релігійна сфера в сучасних умовах стає одним із ключових об'єктів агресивного гібридного впливу, адже російська агресія супроводжується активним використанням релігійного чинника як інструменту дестабілізації, легітимації насильства та маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема через цифрові платформи, соціальні мережі та онлайн-пропаганду. Наголошено, що в цифровому релігійному просторі, який об'єднує комунікаційні, інформаційні та символічні ресурси релігійних спільнот, відбувається переосмислення ролі віри, духовної ідентичності. Цей простір стає ареною як для міжконфесійного діалогу й просвітництва, так і для поширення дезінформації та релігійного радикалізму, спрямованих на підлив української державності. З огляду на це, питання релігійної безпеки набуває стратегічного значення як складник національної та гуманітарної безпеки.

Методи. Використано системно-структурний, цивілізаційний, культурно-антропологічний підходи, порівняльно-аналітичний, герменевтичний методи наукового дослідження; серед емпіричних методів дослідження застосовано анкетування.

Результати. Зазначено, що феномен релігійної безпеки має конкретну національну специфіку, оскільки він безпосередньо пов'язаний з історичним досвідом, культурно-цивілізаційними особливостями, державно-конфесійними відносинами та соціально-політичним контекстом кожної країни. Виявлено, що як компонент національної безпеки, релігійна безпека суттєво впливає на формування суспільної ідентичності, ціннісних орієнтацій та соціальної стабільності. Акцентовано, що вияви релігійної нетерпимості чи зовнішній вплив релігійних центрів становлять загрозу громадянській єдності, суверенітету та територіальній цілісності держави. Підкреслено, що український контекст релігійної безпеки відрізняється унікальною ситуацією гібридної війни, у межах якої релігійний чинник активно використовується агресором як засіб впливу на свідомість громадян, підливу суспільної довіри та дестабілізації внутрішнього релігійного простору. Розкрито, що до основних механізмів релігійного впливу належать: використання церковної риторики для виправдання політичної агресії; публічні заяви та пропагандистська діяльність країни-агресора через засоби масової інформації та релігійно-проповідницькі ресурси.

Висновки. Аргументовано, що релігійна безпека визначається як стан суспільства, у якому забезпечено захист свободи совісті, дотримання релігійних прав, збереження духовних цінностей та стабільне функціонування релігійних інституцій. Вона сприяє рівноправності конфесій, інтеграції духовно-моральних орієнтирів у суспільне життя та зміцненню національної ідентичності. Обґрунтовано, що одним із головних викликів сьогодення є гібридні релігійні війни в цифровому середовищі, що поєднують ідеологічні та технологічні методи впливу через соцмережі, дезінформацію і кібератаки. Релігійна ідентичність у цьому контексті стає як об'єктом, так і інструментом маніпуляцій. Доведено, що забезпечення релігійної безпеки потребує поєднання захисних і превентивних заходів, а також розвитку релігієзнавчої освіти, що формує толерантність, аналітичне мислення та релігійну інформаційну культуру. Важливою є взаємодія держави, громадськості та духовних лідерів, спрямована на зміцнення міжконфесійного миру, духовної безпеки й соціальної стійкості України.

Ключові слова: релігійна безпека, релігійний кіберпростір, гібридна війна, релігійна ідентичність, релігійний вплив, соціальні мережі, релігійна інформаційна культура, релігієзнавча освіта.

Вступ

Актуальність дослідження проблеми релігійної безпеки в умовах гібридної війни зумовлена суттєвими трансформаціями релігійного життя, що відбуваються під впливом цифровізації суспільства та збройної агресії Російської Федерації. Релігійна сфера, яка традиційно вважалася простором духовної єдності та культурної стабільності, у сучасних умовах стає одним із ключових об'єктів агресивного гібридного впливу. Російська агресія супроводжується активним використанням релігійного чинника як інструменту дестабілізації, легітимації насильства та маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема через цифрові платформи, соціальні мережі та

онлайн-пропаганду. У цифровому релігійному просторі, який об'єднує комунікаційні, інформаційні та символічні ресурси релігійних спільнот, відбувається переосмислення ролі віри, духовної ідентичності. Цей простір стає ареною як для міжконфесійного діалогу й просвітництва, так і для поширення дезінформації та релігійного радикалізму, спрямованих на підлив української державності. З огляду на це, питання релігійної безпеки набуває стратегічного значення як складова частина національної та гуманітарної безпеки.

Мета і завдання. Метою дослідження є визначення ключових чинників забезпечення релігійної безпеки в умовах глобальної гібридної війни Росії проти України,

© Ломачинська Ірина, Ломачинський Богдан, Хрипко Світлана, 2026

що здійснюється у цифровому релігійному просторі. Мета зумовлює відповідні завдання дослідження: визначення сутності релігійної безпеки як вагомого чинника національної безпеки держави; з'ясування специфіки гібридної війни в релігійному кіберпросторі; формування основних стратегій забезпечення релігійної безпеки в умовах гібридної війни в цифровому просторі.

Методи

У теоретичному вимірі використано системно-структурний підхід, який забезпечує розгляд релігійної безпеки як цілісної підсистеми національної безпеки, що функціонує у взаємозв'язку з політичними, культурними та інформаційними процесами. Цивілізаційний і культурно-антропологічний підходи дозволяють виявити особливості духовних ідентичностей, релігійних практик та соціокультурних моделей поведінки, які трансформуються в умовах цифровізації та гібридної агресії. Порівняльно-аналітичний метод використано для зіставлення національних і закордонних підходів до забезпечення релігійної безпеки в цифрову епоху. Застосування герменевтичного методу уможливило інтерпретацію смислових наративів релігійного дискурсу в контексті війни та духовного опору. Серед емпіричних методів дослідження застосовувалось анкетування: у дослідженні, яке проводилося у вересні – жовтні 2025 року, взяли участь студенти гуманітарних спеціальностей Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Загальна кількість учасників становила 325 студентів 1–6 курсів. Вибірка складалась із відповідей молоді з усіх регіонів України. Серед опитаних 8,3 % – молодь віком до 18 років; 82,5 % – від 18 до 25 років; 9,2 % – 26–35 років. Усі учасники проінформовані про мету дослідження та анонімність їхніх відповідей, добровільно погодилися взяти участь в опитуванні. Етап діагностики базувався на письмовій анкеті, заповненій через Google Forms (оригінальний дизайн вмісту). Для опрацювання даних було використано кількісні та якісні аналітичні методи. Отримана діагностична інформація піддавалася інтерпретації та узагальненню на етапі заключного дослідження.

Результати

У сучасному глобалізованому світі релігія є не лише духовною системою вірувань, а й важливим геополітичним чинником, що здатний як зміцнювати, так і підривати міжнародну безпеку. І. Марсден визначає кілька векторів релігії та міжнародної безпеки: релігія як фактор конфлікту (тероризм, повстання, міжетнічні збройні конфлікти); релігія як інструмент державної політики й легітимації; релігійні мережі як транснаціональні суб'єкти; значення релігійних акторів у забезпеченні миру та гуманітарній роботі (Marsden, 2013).

Варто зазначити, що феномен релігійної безпеки має конкретну національну специфіку, оскільки він безпосередньо пов'язаний з історичним досвідом, культурно-цивілізаційними особливостями, державно-конфесійними відносинами та соціально-політичним контекстом кожної країни. У країнах із тривалою традицією релігійного плюралізму релігійна безпека тісно пов'язана з гарантіями свободи совісті та захистом прав релігійних меншин, тоді як у державах із домінантною державною релігією вона розглядається радше як інструмент зміцнення ідеологічної єдності. Зокрема, М. Бар-Маоз на прикладі ізраїльського безпекового дискурсу здійснює ідентифікацію трьох рівнів впливу релігії на безпеку: символічно-нормативний (релігійна риторика формує уявлення про загрози та виправдання дій); інституційний (релігійні організації отримують вплив у вирішенні безпе-

кових питань); поведінковий (релігійні групи мобілізуються або невдоволено реагують на політику). Бар-Маоз демонструє, що релігієзація може зміцнювати внутрішню згуртованість та легітимацію влади, але також підсилювати виключення, легітимувати жорсткі заходи проти "інших" і ускладнювати мирні рішення (Bar-Maoz, 2020).

Відповідно, релігійна безпека має два вектори впливу: зовнішній – як протидія ворожим релігійним маніпуляціям, спрямованим на дестабілізацію ситуації в державі, і внутрішній – як основа міжконфесійної стабільності.

Як свідчать результати опитування (рис. 1), у реаліях України, що перебуває у стані війни, лише третина респондентів розуміє релігійну безпеку як захист від релігійного терору, однак значна частина респондентів не має відповіді на означене питання, що свідчить про недостатню інформаційну роботу державних інституцій у цьому напрямі.

Як ви розумієте поняття "релігійна безпека"?

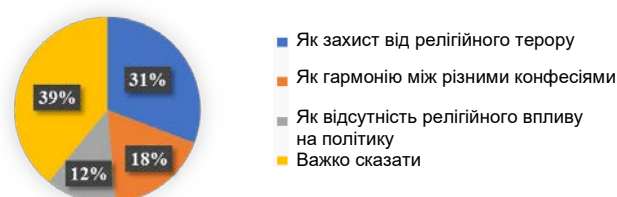

Рис. 1

У добу інформаційної глобалізації релігія стала потужним соціальним комунікатором, здатним формувати масову свідомість і мобілізувати великі групи людей у глобальному масштабі. Водночас саме ця особливість робить її вразливою до політичної інструменталізації. Д. Фокс окреслює ключові кореляти між релігією та державою, що мають безпосередні імплікації для політики безпеки, виокремлюючи кілька основних парадигм: інституційний підхід, що фокусується на формі взаємодії державних інституцій і релігійних організацій; правовий підхід, що досліджує юридичні рамки свободи віросповідання; конфліктологічний підхід – аналіз того, як релігійні відмінності трансформуються у загрози для держави або суспільства. В означеному контексті держава може виступати в багатьох ролях: як регулятор релігійних практик, як арбітр між конфесіями, а також як активний актор, що використовує релігію для легітимації політики (Fox, 2019).

У сучасних українських наукових дослідженнях релігійна безпека визначається як стан суспільства, за якого забезпечується захист свободи совісті, релігійних прав, духовних цінностей та нормальне функціонування релігійних інституцій. Вона виступає ключовою передумовою соціальної стабільності, міжконфесійної гармонії та ефективної взаємодії держави з релігійними організаціями (Predko, 2025). Концепція релігійної безпеки передбачає гарантування рівноправності релігійних громад, інтеграцію духовно-моральних цінностей у суспільне життя та утвердження національної ідентичності, що сприяє зміцненню суверенітету України та розвитку її духовного потенціалу. Релігійна безпека є невід'ємним складником національної безпеки, оскільки включає захист релігійної свободи, протидію екстремізму та підтримку міжконфесійного миру. Релігія може одночасно виступати чинником суспільної єдності та джерелом конфліктів, що ставлять під загрозу стабільність держави. Отже, для України актуальними залишаються проблеми духовної роз'єднаності, політизації релігії та

інструменталізації етноконфесійного чинника з деструктивними цілями (Ломака, & Микитин, 2024, р. 117).

Як компонент національної безпеки, релігійна безпека суттєво впливає на формування суспільної ідентичності, ціннісних орієнтацій та соціальної стабільності.

Зокрема, за результатами опитування (рис. 2), 61 % респондентів відзначили вплив релігії на національну безпеку.

Наскільки, на вашу думку, релігійна безпека впливає на загальну національну безпеку?

Рис. 2

Відповідно, вияви релігійної нетерпимості чи зовнішній вплив релігійних центрів становлять загрозу громадянській єдності, суверенітету та територіальній цілісності держави, що активно використовується державою-агресором у її гібридній війні проти України.

В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України особливої гостроти набув феномен гібридної релігійної війни, що виступає одним із ключових компонентів комплексної стратегії агресії. Її характерною ознакою є поєднання релігійних наративів із засобами інформаційно-психологічного впливу, кіберопераціями та системною підтримкою церковних інституцій з боку держави-агресора. Такі дії спрямовані на дестабілізацію українського суспільства, підлив міжконфесійної злагоди та легітимацію воєнних дій через процес сакралізації насильства.

У своєму сутнісному вимірі гібридна війна як комплексна глобальна загроза сучасності поєднує у собі військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та політичні інструменти впливу, що значно ускладнює її ідентифікацію, протидію та нейтралізацію. На думку Т. Солмаз, у науковому дискурсі сформувалося п'ять основних інтерпретацій поняття "гібридна війна": поєднання традиційних озброєнь, нерегулярної тактики, тероризму та кримінальної діяльності в єдиному просторі ведення бойових дій; використання регулярних і нерегулярних сил під уніфікованим командуванням; застосування комплексу військових і невійськових засобів для створення загрози або тиску на супротивника; здійснення операцій нижче від порогу відкритого воєнного конфлікту, що охоплюють поєднання насильницьких і ненасильницьких методів; досягнення політичних цілей шляхом реалізації ненасильницьких підривних заходів (Solmaz, 2022).

Сучасна гібридна війна виходить за межі класичного збройного протистояння, охоплюючи психологічні, інформаційні та комунікативні виміри, які суттєво впливають на динаміку і характер конфліктів. Особливої ваги набуває інформаційно-психологічний компонент, спрямований на формування, зміну або дестабілізацію суспільної свідомості. У цьому контексті Росія як держава-агресор активно використовує релігійний чинник як елемент впливу. Його специфіка полягає у поєднанні символічного авторитету, емоційної переконливості та ірраціональної довіри, що робить релігію ефективним інструментом маніпулювання цінностями, віруваннями та поведінкою вірян. Відповідно, релігійна сфера стає не

лише мішенню, а й ресурсом гібридного впливу, здатним формувати настрої, легітимізувати агресію та впливати на духовні основи національної безпеки.

До основних механізмів релігійного впливу належать: використання церковної риторики для виправдання політичної агресії; публічні заяви та пропагандистська діяльність керівництва російської православної церкви, а також вплив на суспільну свідомість через засоби масової інформації та релігійно-проповідницькі ресурси (рис. 3).

На вашу думку, хто найбільше поширює релігійно забарвлену дезінформацію?

Рис. 3

У межах гібридної війни релігія стає інструментом маніпулятивного впливу як на внутрішній, так і на зовнішній інформаційний простір. Центральну роль у цьому процесі відіграють ідеологеми "русского міра", "святої Русі" та "триєдиного народу", які виконують функцію політичної мобілізації та ідеологічного виправдання насильства. Ці концепти спрямовані на формування лояльності до агресивної політики, надаючи їй псевдорелігійного обґрунтування, знецінюючи людське життя та усуваючи будь-які альтернативні позиції (Харьковщенко та ін., 2024, р. 34).

За результатами опитування (рис. 4), на небезпечності релігійної пропаганди з боку Росії наголошують 63 % респондентів.

Ви вважаєте релігійну пропаганду з боку Росії:

Рис. 4

Дієвим засобом пропагандистських маніпуляцій є релігійна ідентичність, яка може бути використана двоюко – як ефективний засіб поляризації суспільства за релігійною ознакою та як підґрунтя легітимації політичного насилля. М. Армалі, Н. ДеВор, Т. Чадхурі розкривають феномен християнського націоналізму як ідеологічної рамки, що задіює механізми трансформації релігійної ідентичності в політичну агресію. Автори показують, які риторичні елементи (усвідомлення жертви, ідеї моральної виправданості, апеляції до священних прав) підвищують готовність до політичної агресії. Адже, коли риторика наголошує на "втраченій величч" та використовуються гасла про "атаку на віру", це посилює готовність аудиторії підтримувати крайні дії й виправдовувати насильство як захисний акт (Armaly, DeVore, & Choudhury, 2022).

Загалом у контексті сучасних гібридних загроз з релігійною ворожнечею у період війни стикнулася більш ніж половина (55 %) респондентів (рис. 5).

Чи стикалися ви з релігійною ворожнечею або нетерпимістю у період війни?

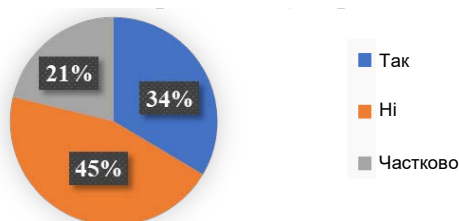

Рис. 5

У гібридних конфліктах релігійна ідентичність часто стає мішенню маніпуляцій через медіа, цифровий простір і соціальні мережі, де поширюються наративи, що апелюють до віри, традиції чи історичної пам'яті (Романенко, 2024). Такі практики дозволяють формувати "сакралізовану" картину війни, у якій агресія маскується під "священну місію" або "захист духовних цінностей".

За результатами опитування, 55 % респондентів зустрічали ворожі релігійні пропагандистські наративи в соціальних мережах (рис. 6).

Чи помічали ви наративи релігійної ворожнечі (маніпуляції "священною віною", "боротьбою з єретиками" тощо) в медіа чи соцмережах?

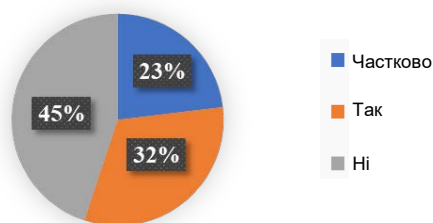

Рис. 6

Варто зазначити, що релігійний кіберпростір формує нові форми і засоби для релігійних комунікацій, зокрема сприяє створенню онлайн-спільнот у соціальних мережах задля обміну релігійним досвідом та підтримкою; забезпечує популяризацію цифрових релігійних практик – онлайн-богослужіння, віртуальні паломництва, додатки та платформи, що пропонують аудіо- та відеоматеріали для медитацій, молитов та інших духовних практик (Lomachinska, & Hryshyna, 2024, p. 5). Однак в умовах глобальних викликів сучасності релігійний кіберпростір стає ареною потужного інформаційного протистояння.

Український контекст релігійної безпеки відзначається унікальною ситуацією гібридної війни, у межах якої релігійний чинник активно використовується агресором як засіб впливу на свідомість громадян, підриву суспільної довіри та дестабілізації внутрішнього релігійного простору. У цьому випадку релігійна безпека набуває не лише духовного, а й виразного національно-державницького виміру, стаючи частиною стратегії інформаційної, культурної та гуманітарної безпеки. Зокрема, за результатами опитування, з фейковими новинами релігійного змісту під час війни стикалися 46 % опитаних (рис. 7).

У межах сучасного релігієзнавчого дискурсу Л. Филипович та А. Колодний наголошують на необхідності розроблення та впровадження стратегії національної релігійної безпеки як ключової умови протидії зовнішнім гібридним релігійним впливам з боку російської федерації. Дослідники визначають низку стратегічних орієнтирів, серед яких пріоритетне значення має утвердження

суспільства, заснованого на українських духовних і культурних цінностях. Вони також підкреслюють важливість гарантування свободи віросповідання та релігійного плюралізму, забезпечення відкритості релігійних спільнот до взаємодії з державними інституціями та громадянським суспільством, реалізації принципу рівного ставлення до всіх конфесій. Особливу увагу науковці приділяють підвищенню ролі професійної релігієзнавчої експертизи й розвитку відповідального медіадискурсу, що має ґрунтуватися на науковій об'єктивності, дотриманні етичних норм та сприяти формуванню збалансованого суспільного сприйняття релігійних процесів (Филипович, & Колодний, 2024, p. 37).

Чи стикалися ви з фейковими новинами релігійного змісту в соціальних мережах під час війни?

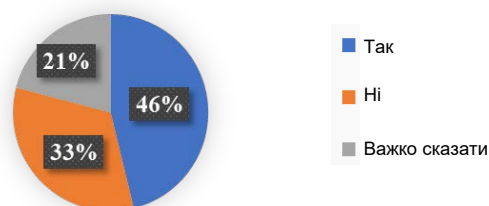

Рис. 7

Цифровий релігійний простір стає особливо вразливим до маніпуляцій і дезінформації з боку російської пропаганди, що активно використовує релігійні символи, наративи "священної війни" та псевдоапокаліптичні мотиви для формування у громадян почуття фатальної приреченості, недовіри до держави чи інших конфесій. У результаті кіберпростір стає середовищем, де релігійні страхи посилюються через поширення фейкових пророцтв, псевдоцерковних звернень або конспірологічних теорій.

За результатами опитування, 79 % респондентів погоджуються з небезпеками кіберрелігії як засобу посилення релігійних страхів у суспільстві (рис. 8).

На вашу думку, чи може кіберрелігія (релігійність, сформована через цифрові медіа) впливати на посилення релігійних страхів у суспільстві?

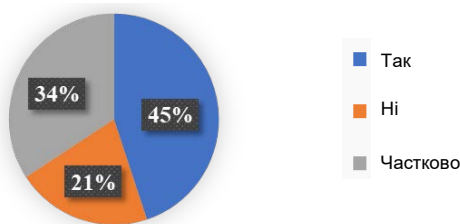

Рис. 8

В умовах України, де релігія виступає одночасно як ресурс солідарності й потенційне джерело напруження, ефективна релігійна безпека формує "м'яку силу" – здатність мобілізувати суспільні ресурси, підтримувати моральний дух і координувати допомогу в надзвичайних ситуаціях. С. Герасков і В. Волотовська наголошують, що в сучасних умовах поглиблюються ризики, пов'язані з конкуренцією між конфесіями, втручанням зовнішніх церковних центрів та політичною інструменталізацією релігії, коли духовні інституції чи символіка використовуються для досягнення політичних або ідеологічних цілей. Відповідно, релігія може виступати як чинником стійкості, духовного єднання та суспільної консолідації,

так і джерелом екстремізму, конфліктності й дестабілізації. Результат її впливу залежить від характеру взаємодії з політичними, соціальними, культурними чи воєнними чинниками (Geraskov, & Volotovska, 2024).

В означених умовах загострюється питання релігійної свободи. Зокрема, за результатами опитування, загрозу для своєї релігійної свободи відчували більшою чи меншою мірою відчували 83 % опитаних (рис. 9).

Чи відчуваєте ви загрозу для своєї релігійної свободи в сучасних умовах?

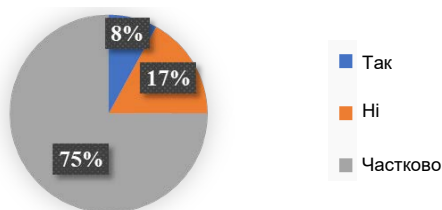

Рис. 9

Таким чином, сам по собі вплив релігії не є однозначним або прямим: вона може стати як потужною силою формування соціальної гармонії, так і каталізатором конфліктних процесів – залежно від контексту, у якому реалізуються її ідеї, практики та інституційні дії.

У контексті протидії внутрішнім гібридним релігійним загрозам у закордонному релігієзнавчому дискурсі домінує думка, що стратегія безпеки має бути контекстуально чутливою, балансує між необхідністю захисту та повагою до релігійного різноманіття, що забезпечує не лише зниження рівня насильства, а й підвищення рівня довіри та соціальної консолідації.

Ефективна політика безпеки має ґрунтуватися на глибокому розумінні соціокультурних чинників релігійного середовища. Релігійний екстремізм слід розглядати не лише як вияв насильства, а як системний виклик соціальній єдності, що впливає на довіру, свободу та політичну стабільність. Однак репресивні моделі управління можуть створювати ілюзію контролю, але водночас поглиблюють відчуження та посилюють радикальні настрої. Натомість політика, заснована на інклюзивності, міжрелігійному діалозі, дотриманні прав людини й прозорості державних дій, формує тривалу суспільну стійкість.

Дієвим засобом забезпечення релігійної безпеки має стати активна співпраця з релігійними лідерами, які в сучасних умовах цифрової комунікації повинні поєднувати традиційні функції духовних наставників із роллю активних учасників інформаційного простору, здатних ефективно взаємодіяти з аудиторією через соціальні мережі. Вони мають володіти комунікативною компетентністю, розумінням цифрової культури та навичками критичної взаємодії з інформаційними потоками. В умовах глобальних викликів і воєнних загроз українські релігійні лідери в соціальних мережах не лише мають поширювати морально-етичні та духовні цінності, але й сприяти збереженню національної ідентичності, зміцненню суспільної єдності, утвердженню духовної незалежності та інформаційній стійкості українського суспільства (Lomachinska, 2025, p. 50).

Вагомий потенціал у сфері протидії сучасним гібридним релігійним війнам у кіберпросторі мають онлайн-курси, присвячені основам релігійної безпеки. Такі освітні програми сприяють опануванню фундаментальних знань з історії релігій, конфесійного розмаїття та принципів міжрелігійного діалогу, формуючи в учасників

здатність до критичного осмислення релігійно забарвленої інформації. Їхньою метою є розвиток умінь відрізнити автентичні духовні цінності від маніпулятивних повідомлень, спрямованих на провокування міжрелігійних і соціальних конфліктів (Lomachinska, Khrypko & Binkivska, 2025).

В умовах сьогодення серед провідних технологічних інструментів віртуалізованого середовища, що забезпечують моделювання, аналіз, інтерпретацію та трансформацію культурних і релігійних феноменів, особливе місце посідає штучний інтелект. Його застосування охоплює різні аспекти релігійного та культурного простору – від мовної практики й символічних систем до міфопоетичних структур, етичних та естетичних орієнтирів, формування ідентичності, ціннісних установок, а також осмислення понять свободи й відповідальності (Добродум, Мартинюк, & Никитченко, 2024).

Це підтверджують і результати опитування, де серед форм кіберрелігії найбільший вплив на молодь мають релігійні блоги, групи в месенджерах, мемологія та ШІ-проповідники – віртуальні або роботизовані системи, створені на основі штучного інтелекту (ШІ), які виконують функції проповіді, духовного наставництва або релігійної інтерпретації в цифровому середовищі (рис. 10).

Які з форм кіберрелігії, на вашу думку, мають найбільший вплив на молодь?

Рис. 10

В умовах війни для українського релігійного кіберпростору ШІ-проповідники можуть відіграти двояку роль – стати засобом підтримки духовної стійкості через поширення позитивних, миротворчих меседжів; однак можуть бути і потенційною загрозою релігійній безпеці, якщо їх використовують для поширення дезінформації або маніпуляцій у межах російських гібридних релігійних стратегій.

Отже, ключовим компонентом релігійного життя в умовах цифрової доби має стати інформаційна культура учасників цифрового релігійного простору, що формує нову етичну парадигму духовної присутності у віртуальному просторі, у межах якої кожен користувач виступає не лише реципієнтом, а й активним творцем інформаційного контенту (Ломачинська, Ломачинський, & Хрипко, 2025). Політика держави має бути спрямована на поглиблення релігієзнавчої освіти суспільства. У контексті релігієзнавчої освіти інформаційна культура реалізується через комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня інформаційної самосвідомості, розвиток толерантного інформаційного світогляду, популяризацію національних інформаційних ресурсів і збереження релігійно-культурної спадщини (Ломачинська, & Ломачинський, 2020, p. 9). Такий підхід є виправданим у стратегічному вимірі – як засіб підвищення інформа-

ційної грамотності та стійкості користувачів релігійного сегмента інтернету до деструктивних впливів і гібридних загроз, притаманних сучасній цифровій добі.

Дискусія і висновки

За результатами дослідження, релігійна безпека розглядається як системний стан суспільства, у якому забезпечується захист свободи совісті, дотримання релігійних прав, збереження духовних цінностей і стабільне функціонування релігійних інституцій. Її сутність полягає у гарантуванні рівноправності релігійних спільнот, інтеграції духовно-моральних орієнтирів у суспільне життя та зміцненні національної ідентичності, що слугує основою державного суверенітету й духовного розвитку України.

У сучасних умовах одним із ключових викликів релігійній безпеці стають гібридні релігійні війни в цифровому середовищі, які поєднують ідеологічно-релігійну мотивацію з технологічними інструментами інформаційної, психологічної та кібернетичної боротьби. Такі форми протистояння характеризуються активним використанням соціальних мереж, дезінформаційних кампаній, хакерських атак та цифрових медіа для поширення релігійної пропаганди, радикалізації вірян, маніпуляції масовою свідомістю і загострення міжконфесійних суперечностей. У цьому контексті релігійна ідентичність стає не лише об'єктом, а й інструментом пропагандистських впливів, що може використовуватися для легітимації насильства чи політичного тиску.

Ефективна стратегія забезпечення національної релігійної безпеки має базуватися на поєднанні захисних і превентивних заходів, дотриманні принципів свободи совісті та поваги до релігійного різноманіття. Такий підхід сприятиме не лише зниженню рівня релігійно вмотивованих конфліктів, а й підвищенню рівня суспільної довіри та зміцненню соціальної єдності.

Проведене соціологічне опитування свідчить про недостатню обізнаність української молоді щодо небезпек гібридної війни в релігійному кіберпросторі. Тому важливим напрямом забезпечення релігійної безпеки в цифровому просторі є розвиток релігієзнавчої освіти в закладах вищої освіти, заснованої на інтеграції інформаційного, культурологічного та критично-аналітичного підходів. Така освітня модель сприяє формуванню релігійної інформаційної культури, вихованню толерантності, розумінню цінності релігійного плюралізму та запобіганню радикалізації. У межах державної політики безпеки особливого значення набуває створення електронних бібліотек релігієзнавчої літератури та впровадження просвітницьких онлайн-курсів, що сприятимуть розвитку здатності аналітично оцінювати релігійні ризики, прогнозувати їх наслідки та діяти відповідно до принципів міжконфесійного миру й національної єдності. Ефективна взаємодія державних структур, громадських організацій і релігійних лідерів у цьому процесі є ключовою умовою зміцнення духовної безпеки й соціальної стійкості українського суспільства.

Внесок авторів: Ірина Ломачинська – аналіз джерел, концептуалізація теоретичних засад дослідження, формування висновків; Богдан Ломачинський – пошук джерельної бази, формування огляду літератури, розробка анкети, узагальнення результатів дослідження; Світлана Хрипко – забезпечення проведення анкетування, аналіз емпіричних даних.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Добродум, О., Мартинюк, Е., & Никитченко, О. (2024). Релігія, культура та штучний інтелект: Постмодерністський контекст сучасності. *Українське релігієзнавство*, 96, 75–83. <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.10>
- Ломака, І., & Микитин, А. (2024). Релігійна складова національної безпеки держави. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*, 19, 113–121. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-13>
- Ломачинська, І. М., & Ломачинський, Б. Г. (2020). Інформаційна культура педагога в системі релігієзнавчої освіти. *Освітнологічний дискурс*, 31(4), 1–14. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.4.1>
- Ломачинська, І. М., Ломачинський, Б. Г., & Хрипко, С. А. (2025). Світоглядні основи цифрової безпеки молоді в умовах інформаційного впливу соціальних мереж. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 60, 128–137. <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.14>
- Предко, О. І. (2025). Релігійна безпека/небезпека: Можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*, 1, 48–54. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6>
- Романенко, В. (2024, 12 березня). СБУ накрила "медійний блок" УПЦ МП, який розпалював ворожнечу і працював на ФСБ. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/12/7446104>
- Филипович, Л., & Колодний, А. (2024). Релігійна безпека: Базові наративи та сучасні виклики. У Л. В. Ярмол (Упоряд.), *Незалежність України: Права людини та національна безпека: Збірник матеріалів Четвертої міжнародної науково-практичної конференції* (с. 34–37). КНТ.
- Харьковченко, Є. А., Пілецький, Є. А., & Скоклюк, Ю. О. (2024). Релігійна віра як чинник релігійної безпеки/небезпеки в умовах російсько-української війни. *Культурологічний альманах*, 3, 28–36. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.4>
- Armaly, M. T., DeVore, N., & Choudhury, T. (2022). Christian nationalism and political violence: Victimhood, righteousness, and mobilization. *Political Behavior*, 44, 937–960. <https://doi.org/10.1007/s11109-021-09758-y>
- Bar-Maoz, M. (2020). The case of Israel before and after the religionization of its security discourse. *Religions*, 11(5), Article 227. <https://doi.org/10.3390/rel11050227>
- Fox, J. (2019). *The correlates of religion and state*. Routledge. https://www.researchgate.net/publication/332950529_The_Correlates_of_Religion_and_State
- Geraskov, S., & Volotovska, V. (2024). Religious security as factor of developing national resilience: The case of Ukraine. *International Journal of Religion (IJOR)*, 5(10), 3162–3171. <https://doi.org/10.61707/9n3bfa79>
- Lomachinska I. 2025. Religious Organizations on social media: Opportunities, Challenges, and Future Prospects for Spiritual Communities in Ukraine. *SKHID*, 7(1), 46–52. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.716>
- Lomachinska, I., & Hryshyna, Y. (2024). Internet generation in religious cyberspace: Worldview challenges of the digital age. *SKHID*, 6(2), 20–27. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.623>
- Lomachinska, I., Khrypko, S., & Binkivska, K. (2025). Religious studies education as a factor of societal religious security in the context of Russia's hybrid war. *SKHID (EAST)*, 7(2), 26–35. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.724>
- Marsden, L. (2013). Religion and international security: Trends and debates. *Central European Journal of International and Security Studies*, 15(2), 5–24. <https://doi.org/10.51870/CEJISS.R150201>
- Solmaz, T. (2022, February 28). "Hybrid warfare" is one term with many meanings. *Conservative News Daily*. <https://www.conservativenewsdaily.net/breaking-news/hybrid-warfare-is-one-term-with-many-meanings>
- References**
- Dobrodum, O., Martyniuk, E., & Nykitchenko, O. (2024). Religion, culture, and artificial intelligence: Postmodernist context of contemporary society. *Ukrainian Religious Studies*, 96, 75–83 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.10>
- Fylypovych, L., & Kolodnyi, A. (2024). Religious security: Basic narratives and contemporary challenges. In L. V. Yarmol (Comp.), *Independence of Ukraine: Human rights and national security: Proceedings of the Fourth International Scientific and Practical Conference* (pp. 34–37) [in Ukrainian]. KNT.
- Kharkovshchenko, Ye. A., Piletskyi, Ye. A., & Skokliuk, Yu. O. (2024). Religious faith as a factor of religious security/insecurity in the context of the Russian-Ukrainian war. *Cultural Almanac*, 3, 28–36 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.4>
- Lomachinska, I. M., & Lomachynskyi, B. H. (2020). Information culture of the teacher in the system of religious studies education. *Educological discourse*, 31(4), 1–14 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.4.1>
- Lomachinska, I. M., Lomachynskyi, B. H., & Khrypko, S. A. (2025). Worldview foundations of youth digital security under the informational influence of social networks. *Visnyk of Lviv University. Philosophical Political studies*, 60, 128–137 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.14>
- Lomaka, I., & Mykytin, A. (2024). The religious component of national security of the state. *Newsletter of Precarpathian University. Polityology*, 19, 113–121 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-13>
- Predko, O. I. (2025). Religious security/insecurity: Opportunities and threats in the sphere of state-church relations. *Cultural Almanac*, 1, 48–54 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6>

Romanenko, V. (2024, March 12). *SBU uncovered "media block" of the UOC-MP, which incited hostility and worked for the FSB*. Ukrainian Pravda [in Ukrainian]. <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/12/7446104>

Armaly, M. T., DeVore, N., & Choudhury, T. (2022). Christian nationalism and political violence: Victimhood, righteousness, and mobilization. *Political Behavior*, 44, 937–960. <https://doi.org/10.1007/s11109-021-09758-y>

Bar-Maoz, M. (2020). The case of Israel before and after the religionization of its security discourse. *Religions*, 11(5), Article 227. <https://doi.org/10.3390/rel11050227>

Fox, J. (2019). *The correlates of religion and state*. Routledge. <https://surl.li/zcgytg>

Geraskov, S., & Volotovska, V. (2024). Religious security as factor of developing national resilience: The case of Ukraine. *International Journal of Religion (IJOR)*, 5(10), 3162–3171. <https://doi.org/10.61707/9n3bfa79>

Lomachinska I. 2025. Religious Organizations on social media: Opportunities, Challenges, and Future Prospects for Spiritual Communities in Ukraine. *SKHID*, 7(1), 46–52. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.716>

Lomachinska, I., & Hryshyna, Y. (2024). Internet generation in religious cyberspace: Worldview challenges of the digital age. *SKHID*, 6(2), 20–27. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.623>

Lomachinska, I., Khrypko, S., & Binkivska, K. (2025). Religious studies education as a factor of societal religious security in the context of Russia's hybrid war. *SKHID (EAST)*, 7(2), 26–35. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.724>

Marsden, L. (2013). Religion and international security: Trends and debates. *Central European Journal of International and Security Studies*, 15(2), 5–24. <https://doi.org/10.51870/CEJISS.R150201>

Solmaz, T. (2022, February 28). "Hybrid warfare" is one term with many meanings. *Conservative News Daily*. <https://www.conservativenewsdaily.net/breaking-news/hybrid-warfare-is-one-term-with-many-meanings>

Отримано редакцією журналу / Received: 02.09.25

Прорецензовано / Revised: 12.09.25

Схвалено до друку / Accepted: 20.10.25

Irina LOMACHINSKA, DSc (Philos.), Prof.

ORCID ID: 0000-0003-2537-6322

e-mail: i.lomachynska@kubg.edu.ua

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

Bohdan LOMACHINSKYI, PhD

ORCID ID: 0000-0002-2601-6217

e-mail: lbogdang1@gmail.com

National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky, Kyiv, Ukraine

Svitlana KHRYPKO, PhD. (Philos.)

ORCID ID: 0000-0001-9426-4549,

e-mail: s.khrypko@kubg.edu.ua

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

RELIGIOUS SECURITY IN THE CONTEXT OF HYBRID WARFARE: TRANSFORMATIONS OF THE DIGITAL RELIGIOUS SPACE UNDER THE INFLUENCE OF RUSSIAN AGGRESSION

Background. The article examines the specifics of ensuring the security of the religious cyberspace in the context of hybrid warfare. It emphasizes that the religious sphere has become one of the key targets of aggressive hybrid influence, as Russian aggression actively employs the religious factor as a tool of destabilization, legitimization of violence, and manipulation of public consciousness—particularly through digital platforms, social networks, and online propaganda. In the digital religious space, which unites the communicative, informational, and symbolic resources of faith communities, the roles of belief and spiritual identity are being reinterpreted. This space becomes an arena both for interfaith dialogue and enlightenment, and for the spread of disinformation and religious radicalism aimed at undermining Ukrainian statehood. Accordingly, the issue of religious security acquires strategic importance as part of national and humanitarian security.

Methods. The research employs systemic-structural, civilizational, and cultural-anthropological approaches, as well as comparative-analytical and hermeneutic methods. Among empirical methods, a survey technique was applied.

Results. The study notes that the phenomenon of religious security has a distinct national specificity, as it is closely linked to historical experience, cultural-civilizational features, state-confessional relations, and the socio-political context of each country. As a component of national security, religious security significantly influences the formation of social identity, value orientations, and societal stability. Manifestations of religious intolerance or external influence from religious centers pose threats to civic unity, sovereignty, and territorial integrity. The Ukrainian context of religious security is marked by the unique situation of hybrid war, in which the religious factor is actively exploited by the aggressor to influence public consciousness, undermine trust, and destabilize the internal religious environment. The main mechanisms of such influence include the use of ecclesiastical rhetoric to justify political aggression and the dissemination of propaganda through media and religious-preaching channels.

Conclusions. Religious security is defined as a state of society in which freedom of conscience, religious rights, spiritual values, and the stable functioning of religious institutions are protected. It promotes equality among confessions, the integration of moral-spiritual values into public life, and the strengthening of national identity. One of the main contemporary challenges is hybrid religious warfare in the digital environment, combining ideological and technological methods of influence through social media, disinformation, and cyberattacks. In this context, religious identity becomes both an object and an instrument of manipulation. Ensuring religious security requires a combination of protective and preventive measures, as well as the development of religious studies education that fosters tolerance, analytical thinking, and religious information culture. Cooperation among the state, civil society, and religious leaders is essential for strengthening interfaith peace, spiritual security, and social resilience in Ukraine.

Keywords: religious security, religious cyberspace, hybrid warfare, religious identity, religious influence, social networks, religious information culture, religious studies education.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.